

พุทธบริหารการศึกษา: แนวคิดทฤษฎีและการบูรณาการ

Buddhist Educational Administration: The Concept Theory and Integration

สิน นามประโคน

Sin Ngamprakhon

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องพุทธบริหารการศึกษา : แนวคิดทฤษฎีและการบูรณาการ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการบริหารการศึกษา 2) เพื่อศึกษาหลักการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรม 3) เพื่อบูรณาการหลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรม

ผลการศึกษา พบว่า แนวคิด และทฤษฎี การบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรมสามารถบูรณาการได้ทั้ง 4 หลักการบริหาร ได้ดังนี้ (1) การบริหารงานวิชาการบูรณาการกับหลักพุทธธรรม คือ ไตรสิกขา อริยสัจ 4 ขั้น 5 ไตรลักษณ์ สติปัฏฐาน 4 จริต 6 และพุทธวิธีการสอน (2) การบริหารงานบุคคลบูรณาการกับหลักพุทธธรรม คือ อธิปไตย และพละ 5 โดยใช้หลักการให้รางวัลและวิธีสนทนาเพื่อพัฒนาบุคลากร (3) หลักการบริหารงานงบประมาณ พระพุทธองค์ได้วางหลักเกณฑ์ไว้ว่า ต้องสี่การวางแผนการเงิน ขยันหา คบคนดี และประกอบอาชีพสุจริต บูรณาการกับ สุจริต 3 ทิฐุธรรมิกัตถลัตตนิกธรรม และ (4) การบริหารงานทั่วไป เป็นการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการทำงานบูรณาการกับหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4

คำสำคัญ : พุทธวิธีการบริหาร, แนวคิดและทฤษฎี, การบูรณาการ

Abstract

The adjectives of studying Buddhist educational administration; concept theory and integration are 1. to study the principle of educational administration under Buddhaddhamma principle. 2. to study the concept and theory of educational administration and 3. to integrate the principles and theory of educational administration under Buddhaddhamma principle. This is a qualitative study made by documentary study. interviewing 10 people who are monk and lay scholars and content analysis as specified.

On the result of research.it has been found that

The result of studying the principle of educational administration under Buddhaddhamma principle

The educational administration in all 4 aspects; (1) academic administration was in coincidence with Buddhaddhamma principles.those are Trisikkhas.4 Ariyasaccas.5 Khandhas.Tilakkhanas.4 Satipatthanas.6 Caritas.and the principles of Buddha' teaching method. (2) the personnel management was in coincidence with Buddhaddhamma principles; 3 Adhipatayas and 4 sors and applying the method of warding.conversation and Dhamma. (3) the budget management.as the Buddha gave the following regulations; in the aspect of fiscal planning.in the aspect of internal management of earning and maintaining the budget.was in coincidence with Buddhaddhamma principles that were 3 Sucaritas and Ditthadhammikattasattanikadhamma and (4) the ordinary management was in coincidence with Buddhaddhamma principles.those were 7 kalayanamittadhammas.4 Brahmaviharas and 4 Iddhipada.

The result of studying the concept and theory of educational administration.

(1) In the technical aspect. 1. planning 2. work management 3. educational management 4. measurement and assessment 6. curriculum 6. educational research 7. additional teaching 8. educational activity 9. demonstration within school 10. educational assessment (2) personnel management. 1. scrutinizing and searching for personnel 2. maintaining personnel 3. personnel development 4. letting persons leave the office (3) budget management of which 4 items were food.clothes.residence.medicines and (5) ordinary work management.it was the idea of educational administration in the aspect of environment and taking parts of educational administration

The result of integrating the principle and theory of educational administration under the principles of Buddhaddhamma

(1) In the technical aspect.it was in coincidence with Buddhaddhamma in the aspect of 4 Ariyasaccas.Anupubbikatha.5 Khandas.Paticcasamupada.4 Stipatthanas.teaching was going on 7 steps of the way of the Buddha.teaching on 6 steps of the way of the Buddha.6 Caritas.teaching on 5 steps of the way of the Buddha.8 Ariyamaggas.teaching in 4 forms of question answer.Dhammavinaya and teaching according to the principle of Buddha' teaching method.Buddha's method of planing.it was in coincidence with the principle of Buddhaddhamma in he aspect of Buddha's propagating Buddhism. (2) In the aspect of personnel management.it was in coincidence with decentrolizing administrative powers; 3 Adipatayas.principle of rewarding.punishing and conversational method and Dhammavinaya (3) Integrating the budget management and Buddhaddhamma principle were coincided ; 3 benifit levels.vision of fiscal management; 4 Dittadhammikathasattanikadhammas.Bhogavibhaksand 3 ucaritas(4)Integratingtheordinaryadministration; uddhadhammapriciples supporting the ordinary administration. (5) In the aspect of managing atmosphere and environment condition in school.it was to make the environment fresh and suitable for supporting students' learning by mean of 5 Balas.4 Brahmaviharas and Trisikkhas. (6) Taking parts of educational administration under Buddhaddhamma principle supporting taking parts of educational administration by applying7 Galayanamitadhammas.4 Brahmvihara and 4 Iddhipadas.

Keywords: Buddhist Educational Administration; Concept Theory; Integration

บทนำ

พระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงสั่งสอนเน้นให้พุทธบริษัทเข้าถึงแก่นของพระพุทธศาสนาด้วยปัญญา และกระบวนการพัฒนาปัญญา ก็คือการศึกษาให้มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำไปปฏิบัติได้ ซึ่งพระสงฆ์เป็นพุทธบริษัทที่สำคัญเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นผู้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่เป็นแบบอย่างแห่งการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาและเป็นผู้ฝึกอบรมสั่งสอนศีลธรรมและจริยธรรมและเป็นผู้นำด้านจิตใจของประชาชน ซึ่งเป็นบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญของพระสงฆ์เกี่ยวข้องกับหน้าที่ทางสังคมดังพระพุทธพจน์ที่ว่า "ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย" (วิ.มहा.(ไทย) 4/32/40) นี่ก็เป็นการประกาศนโยบายการออกเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาล ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการบริหารการศึกษาและพระองค์ทรงมีวิสัยทัศน์และภาวะผู้นำที่ยอดเยี่ยมเป็นแบบอย่างแก่พุทธบริษัทดังกล่าวที่ว่า

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น และผู้เบิกบาน ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงได้รับยกย่องว่าเป็นพระบรมศาสดา หรือพระบรมครู ที่ทรงสั่งสอนพุทธบริษัททั้ง 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา มิเพียงแต่เป็นครูของมนุษย์เท่านั้น เป็นครูของเทวดา ดังที่ปรากฏในภาษาบาลีว่า สตถา เทวมนุสฺสานํ แปลว่า พระศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย และมีคำเสริมพระคุณว่า อนุตฺตโร ปุริสทฺทมฺสารถิ แปลว่า เป็นสารถี ผูกคนได้ไม่มีใครยิ่งกว่า พระนามเหล่านี้ แสดงให้เห็นภาวะแห่งความเป็นผู้นำที่เด่นชัด และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายเคารพบูชา และยกย่องเทิดทูนพระองค์ในฐานะทรงเป็นนักการบริหาร จัดการศึกษาสงฆ์ และผู้สอนที่ยิ่งใหญ่ ทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมในช่วงที่พระองค์ทรงบริหารจัดการศึกษาสงฆ์และพุทธบริษัทนั้นเป็นแบบอย่างที่ดีมากและทรงประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาแก่ภิกษุทั้งหลายเป็นอย่างดี

ดังคำกล่าวที่ว่า การบริหารการศึกษาคือใช้คนอื่นทำงานแทน ซึ่งการบริหารการศึกษาต้องมีตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เพื่อให้งานบรรลุวัตถุประสงค์ ด้วยเหตุนี้ ในการพัฒนาการศึกษาของชาติ จำเป็นต้องเข้าใจเรื่องพลวัต (ความเคลื่อนไหว) ของระบบเพราะเป็นพื้นฐานสำคัญในการเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับพฤติกรรม และผลลัพธ์ของระบบการศึกษา โดยพลวัตที่ต้องเคลื่อนไหวไปพร้อมๆ กัน ประกอบด้วย ปรัชญาการศึกษา นโยบายการศึกษา และแผนการศึกษา ที่เป็นระบบบริหารจัดการของรัฐ ครูผู้สอน ผู้เรียน การสอนและการเรียนรู้ หลักสูตรมาตรฐานและสื่อการเรียนรู้ เขตพื้นที่การศึกษาและโครงสร้างกลุ่มโรงเรียน ผู้บริหารและการบริหารโรงเรียน รวมถึงชุมชนต้องเข้าใจ ด้วยเหตุนี้ การบริหารการศึกษาต้องมีการปฏิรูปการศึกษาอย่างต่อเนื่องทุกยุคทุกสมัยเพราะคุณภาพการศึกษาไทยตกต่ำไม่ทันกระแสโลกแห่งการเปลี่ยนผู้สำเร็จการศึกษาในแต่ละระดับชั้น คุณภาพยังไม่เป็นที่น่าพอใจ และการเข้ารับการศึกษา ยังพบว่าเด็กบางคนยังไม่ได้รับการศึกษาที่ดีเท่าเทียมกัน ด้วยเหตุนี้ การบริหารจัดการศึกษาจำเป็นต้องพัฒนาการศึกษาให้คนทุกคนได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกันตามหลัก พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ต่อไป เมื่อย้อนดูหลักการบริหารการศึกษาโดยบูรณาการหลักทฤษฎี และแนวคิดทางพระพุทธศาสนาจะเห็นว่า การบริหารการศึกษาต้องอาศัยหลายๆ อย่างมาบูรณาการกับจัดการศึกษาให้มีคุณภาพทั้งอาศัยหลักการบริหาร แนวคิดและทฤษฎีการศึกษามาช่วยชี้แนะในการดำเนินการให้เรียบร้อย และนำหลักพุทธศาสนามาช่วยเป็นเครื่องมือในการจัดการบริหารการศึกษาให้เพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานทุกฝ่ายในการบริหารการศึกษาของชาติให้มั่นคงขึ้น ปัจจุบันหลักพระพุทธศาสดากำลังได้รับความสนใจในกระแสโลกเป็นอย่างมาก ซึ่งให้เห็นว่าหลักสอนทางพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อจิตใจประชาชน ซึ่งถือว่าเหมาะที่จะนำหลักคำสอนมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษา ผู้วิจัยจึงทำการศึกษากำหนดหลักพุทธศาสนามาบูรณาการในการบริหารการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการบริหารการศึกษา
2. เพื่อศึกษาหลักการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรม
3. เพื่อบูรณาการหลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรม

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research Fieldwork) โดยมีการศึกษาข้อมูลเอกสารและสัมภาษณ์ภาคสนาม แบ่งขอบเขตการวิจัย ดังนี้

ขอบเขตด้านข้อมูลแบ่งเป็นข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่หนังสือ หรือ ตำราทางพระพุทธศาสนา เถรวาท

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ใช้หลักการบริหารการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการประกอบไปด้วย หลักการบริหารการศึกษา 4 ด้าน

- 1.1 การบริหารงานวิชาการ
- 1.2 การบริหารงานบุคคล
- 1.3 การบริหารงบประมาณ
- 1.4 การบริหารทั่วไป

2. หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษาโดยประยุกต์จากทฤษฎีของเทเลอร์ (Taylor) คริสอาร์กิส (Chris Argyris) มาสโลว์ (Maslow) ฟาโยล (Fayol) ลูเธอร์กูลิคและเอียนดอลส์เออร์วิกค์ (Luther Gulick and Lyndall Urwick) สรุปได้ 6 ประเด็น ดังนี้

1. การวางแผน
2. การจัดองค์กร
3. การจัดบุคลากรปฏิบัติงาน
4. การอำนวยความสะดวก
5. การประสานงาน
6. การมีส่วนร่วม

3. หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา

ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์เนื้อหาและ มุ่งเน้นการสัมภาษณ์ จากผู้บริหาร อาจารย์ และผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา จำนวน 10รูป/คน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive research) มีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลเอกสารในพระไตรปิฎกและหนังสือ ตำรา เอกสารเกี่ยวกับพุทธบริหารการศึกษา
2. เชิญผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและนักการศึกษามาวิเคราะห์เสนอแนะ จำนวน 5 คน
3. การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและผู้บริหารการศึกษาทั้งบรรพชิตและฆราวาส จำนวน 10 รูป/คน
4. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) สนทนาพูดคุยกันประมาณ 6 รูป/คน เพื่อบูรณาการหลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรม

ผลการวิจัย

หลักการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรม

1. การบริหารวิชาการตามหลักพุทธธรรม

การศึกษา คือการฝึกอบรมตามหลักไตรสิกขา เพื่อให้มนุษย์บรรลุสภาวะที่ปราศจากความทุกข์ในที่สุด เป็นกระบวนการแก้ปัญหาเพื่อทำลายอวิชชาและตัณหา พร้อมทั้งเสริมฉันทะและกรุณา จากความหมายนี้ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาคือการฝึกฝนตามหลักไตรสิกขา (ดังจะกล่าวไว้ในเรื่องกระบวนการจัดการศึกษา) กล่าวได้ว่าการศึกษานั้นหมายถึงการพัฒนาชีวิตให้ครบทั้ง 3 ด้าน ได้แก่

1. ด้านพฤติกรรม (ศีล)
2. ด้านจิตใจ (สมาธิ)
3. ด้านปัญญา (ปัญญา)

2. การบริหารบุคคลตามหลักพุทธธรรม

ระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากร トラバใดที่บุคลากรนั้นยังไม่บรรลุเป็นพระอรหันต์เขานั้นก็ต้องได้รับการศึกษาอบรมตลอดไป เรียกว่า เสาะ คือ ผู้ยังต้องศึกษา ต่อเมื่อสำเร็จการศึกษาเป็นพระอรหันต์แล้ว จึงเรียกว่าเป็นอเสาะ คือ ผู้ไม่ต้องศึกษา “กระบวนการจัดการศึกษาในทางพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหารเราต้องยอมรับว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงเชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งการพัฒนาคน”

3. การบริหารงบประมาณตามหลักพุทธธรรม

สำหรับเทคนิคทางพระพุทธศาสนาในการจัดงบประมาณนั้น พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงทรัพยากรที่เป็นงบประมาณซึ่งจะต้องดำเนินการจัดการนั้นมีอยู่ 4 ประการ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของสงฆ์หรือระบบการจัดการศึกษาภายใต้ระบบสังฆะของพระพุทธศาสนา โดยการบริหารงบประมาณนั้นถ้ากล่าวถึงเฉพาะตัวเงินหรือปัจจัยที่เป็นของมีค่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก เพราะชีวิตของสงฆ์นั้นไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องของเงินทอง หลักการบริหารการจัดงานงบประมาณนั้นพระพุทธองค์ได้วางหลักเกณฑ์เอาไว้ดังต่อไปนี้ ด้านของการวางแผนการเงิน ด้านของการบริหารจัดการภายในชั้นหาและรักษางบประมาณ ชั้นบริหารงบประมาณ ชั้นใช้จ่ายใช้งบประมาณ

4. การบริหารทั่วไปตามหลักพุทธธรรม

1. การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา

หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการจัดการบริหารทั่วไปตามหลักพุทธธรรมด้านการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา ได้แก่ การจัดสภาพแวดล้อมให้ร่มรื่นเหมาะแก่การส่งเสริมการเรียนรู้แก่นักเรียน โดยอาศัยหลักพุทธธรรมด้านพละ 5 พรหมวิหาร 4 และไตรสิกขา

2. การมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษา

หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษา ได้แก่ หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4

แนวคิดและทฤษฎีการบริหารการศึกษา

1. หลักการบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษาที่จะทำให้สถานศึกษามีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการ เพราะเป็นการดำเนินงานเกี่ยวข้องกับหลักสูตรและการเรียนการสอน ตลอดจนการวัดผลและประเมินผล เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยตรง (จันทราณี สงวนนาม, 2551; รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ, 2550; ปัญญา แก้วกัญญา และสุภัทร พันธุ์พัฒนกุล, 2545; ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2553; รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ, 2550; กมล ภูประเสริฐ, 2547) ได้กล่าวสอดคล้องกันว่า ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการประกอบไปด้วย

1. การวางแผนเกี่ยวกับงานวิชาการ เป็นการวางแผนเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ การจัดการล่วงหน้าเกี่ยวกับการเรียนการสอน

2. การจัดดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้การสอนในสถานศึกษาดำเนินไปด้วยดี และสามารถปฏิบัติได้ จึงต้องมีการจัดการเรียนการสอน

3. การจัดการเกี่ยวกับการเรียนการสอน เป็นการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก และการส่งเสริมการจัดหลักสูตร และโปรแกรมการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพ

4. การวัดและประเมินผล กระบวนการเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบและวิเคราะห์ผลการเรียน

5. หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร ซึ่งประกอบไปด้วยการวิจัยในชั้นเรียนการสอนซ่อมเสริม การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรการนิเทศภายในสถานศึกษาการประกันคุณภาพการศึกษา

สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของ รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญบุญ (2558) ได้ให้สัมภาษณ์ว่า การบริหารงานบุคคลเป็นหัวใจหลักในการบริหารองค์กร เพราะบุคคลมีส่วนช่วยในการทำงานขององค์กรให้ประสบผลสำเร็จการบริหารบุคคลเริ่มตั้งแต่การสรรหา แต่งตั้ง คัดเลือกบุคคลเข้ามาในองค์กร ซึ่งการบริหารงานบุคคลนี้มีหลักพุทธธรรมในการส่งเสริมการบริหารงานบุคคล เช่น การทรงเผยแผ่ พระพุทธศาสนาหลักการกระจายอำนาจการบริหารอธิปไตย 3 และ 4 ส.ใช้หลักการให้รางวัลลงโทษและวิธีสนทนา และหลักการบริหารบุคคลในพระพุทธศาสนา คือ หลักพระธรรมวินัย สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย (2558) ได้ให้สัมภาษณ์ว่า บุคคลหรือคนเป็นหัวใจหลักของนักบริหารซึ่ง การบริหาร 4 M คือ Man(คน) Money (เงิน) Material (วัสดุ อุปกรณ์) และ Management (การจัดการ) เป็นส่วนสำคัญของการบริหารงาน การบริหารบุคคลหรือคนให้ทำงานเพื่อองค์กรนั้นจะต้องประกอบด้วยหลักพุทธธรรมคือ หลักสังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 เป็นต้น หลักพุทธธรรมเหล่านี้จะช่วยเกื้อหนุนให้คนทำงานให้องค์กรเมื่อคนทำงานให้องค์กร องค์กรก็จะพัฒนาตอบสนองความต้องการของคน

2. หลักการบริหารงานบุคคล

บรรยงค์ โตจินดา (2546) ได้กล่าวถึง หลักของการบริหารงานบุคคลซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ 5 ประเด็น ดังนี้

1. พัฒนาศักยภาพให้มีความรู้ ความสามารถตามภาระงาน
2. การให้รางวัลและลงโทษเป็นแรงจูงใจในการทำงาน
3. ยึดหลักพุทธธรรมด้วยความเมตตา กรุณา อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข
4. สร้างมนุษยสัมพันธ์ในองค์กร
5. สร้างขวัญและกำลังใจในการทำงาน

สอดคล้องกับ สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (2545) ได้กล่าวถึงการกำหนดหลักการบริหารงานบุคคลไว้ดังนี้¹. มีการกำหนดภารกิจหน้าที่และความรับผิดชอบของบุคลากรอย่างชัดเจน 2. กระบวนการบริหารงานบุคคลมีความชัดเจนและเป็นที่รับรู้รับทราบโดยบุคลากรทุกคนขององค์กร 3. มุ่งผลงานที่มีคุณภาพจากบุคลากรเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนและหน่วยงาน 4. เน้นหลักคุณธรรมคือมีความคงเส้นคงวาไม่มีอคติไม่เห็นแก่หน้าใครเน้นหลักการยึดถือผลงานเป็นหลัก

3. การบริหารงานงบประมาณ

แผนเบ็ดเสร็จซึ่งแสดงออกในรูปตัวเงิน โครงการดำเนินงานทั้งหมดในระยะเวลาหนึ่ง แผนนี้จะรวมถึงการกะประมาณบริการ กิจกรรม โครงการและค่าใช้จ่าย ตลอดจนทรัพยากรที่จำเป็นในการสนับสนุนการดำเนินงานให้บรรลุตามแผนประกอบด้วยการทำงาน 3 ขั้นตอนด้วยกัน คือ 1) การเตรียม 2) การอนุมัติ 3) การบริหาร ซึ่งสอดคล้องกับ ฅรงค สัจพันธ์ (2539) สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ (2539) ได้กล่าวว่า แผนเบ็ดเสร็จซึ่งแสดงออกในรูปตัวเงิน แสดงโครงการดำเนินงานทั้งหมดในระยะเวลาหนึ่ง รวมทั้งการสนับสนุนในการดำเนินงานให้บรรลุตามแผน ซึ่งมีขั้นตอนดำเนินงาน 3 ขั้นตอน คือ การเตรียม การอนุมัติและการบริการ

งบประมาณ ได้แก่ แผนการจัดการที่แสดงออกในรูปตัวเงิน ซึ่งแสดงโครงการดำเนินงานทั้งหมดในระยะเวลาหนึ่ง รวมถึงการกะประมาณการบริหารกิจกรรม โครงการและค่าใช้จ่าย ตลอดจนทรัพยากรที่จำเป็นในการสนับสนุน การดำเนินงานให้บรรลุตามแผน ซึ่งประกอบด้วยการทำงาน 3 ขั้นตอน คือ 1) การเตรียม 2) การอนุมัติ 3) การบริหาร (สมาคมนักบัญชีและตรวจสอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย, 2538; อรรถ โพธิสุข และคณะ, 2545)

บทบาทของผู้บริหารที่เกี่ยวข้องกับงบประมาณต้องอาศัยผู้บริหารที่มีความรู้ ผู้บริหารรู้จักองค์การและวางแผนการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับงบประมาณจัดบุคลากร ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับงานงบประมาณที่ต่อเนื่อง และมีเครื่องมืออุปกรณ์ที่จำเป็นในการบริหารงานงบประมาณ นอกจากนั้นผู้บริหารต้องเข้าใจบทบาทระบบการบริหารงบประมาณโดยคำนึงถึงวัฒนธรรมองค์กรในการใช้งบประมาณให้คุ้มค่า

การบริหารงบประมาณในพระพุทธศาสนา

มีอยู่ 4 ประการ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของสงฆ์หรือระบบการจัดการศึกษาภายใต้ระบบสังฆะของพระพุทธศาสนา การวางแผนการเงิน หรืองบประมาณ เมื่อได้เงินมาจะต้องมีการวางแผนโดยการกะเกณฑ์กรอบของการใช้เงินให้เกิดประโยชน์ การบริหารจัดการภายในองค์กรนั้น ผู้บริหารการศึกษาจะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ในเรื่องการเงินคือจะต้อง รู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์ หรือหาเงินเป็น ใช้เงินเป็น เป็นผู้บริหารการเงินที่ดีจะต้อง ตั้งตัวสร้างหลักฐานทางการเงินให้ได้ และสามารถที่จะใช้งบประมาณในการสร้างประโยชน์ให้กับคนในองค์กรได้ หาและรักษางบประมาณ ปฏิบัติตามหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน หรือหลักธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น ที่เรียกว่า ภูมิฐานมิกัตถสังสัจจตตนิคกรรม 4 ประการ ได้แก่ 1. ภูมิฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น 2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา 3. กัลยาณมิตตตาคบหาคนดีเป็นมิตร 4. สมชีวิตา เลี้ยงชีวิตแต่พอดี (อง.อรรถก. (ไทย) 23/144/289) บริหารงบประมาณ เมื่อหางบประมาณมาได้แล้ว รู้จักจัดงบประมาณนั้น โดยถือหลักการแบ่งงบประมาณเป็น 4 ส่วนที่เรียกว่า โภควิภาค 4 คือ 1 ส่วน ใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยง และทำประโยชน์ 2 ส่วน ใช้เป็นทุน

ประกอบกรงาน อีก 1 ส่วน เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น (ที.ปา.(ไทย) 11/197/202) จับจ่ายใช้สอยประมาณ อริยสาวกแสวงหาโภคทรัพย์มาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยทางสุจริตชอบธรรมแล้วโดยปฏิบัติ ดังนี้ 1. เลี้ยงตัว เลี้ยงมารดาบิดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข 2. บำรุงมิตรสหาย และผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข 3. ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยจากภัยอันตราย 4. ทำพละ คือ สละเพื่อบำรุงและบูชา 5. อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ และเหล่าบรรพชิตผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทหมั่นมา (อง.ปญจก.(ไทย) 22/41/48)

4. การบริหารงานทั่วไป เมืองค์ประกอบ 2 ด้าน ได้แก่แนวคิดการบริหารการศึกษาด้าน สภาพแวดล้อมจินตนา กิ่งแก้ว (2548) และ ไพฑูรย์ ศรีฟ้า (2552) ได้กล่าวเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางการศึกษาดังนี้

1. มหาวิทยาลัยจะมีสภาพแวดล้อมที่ดี
2. บรรยากาศในการเรียนการสอนเป็นส่วนหนึ่งที่จะเอื้ออำนวยให้นักศึกษาประสบความสำเร็จในการเรียน
3. สภาพแวดล้อมมหาวิทยาลัยที่ดีจะต้องเป็นมหาวิทยาลัยที่ส่งเสริมกิจกรรมเสริมหลักสูตร ทั้งในด้านวิชาการ สันทนาการ กีฬา ศิลปวัฒนธรรม อีกทั้งกิจกรรมเสริมสร้างให้นักศึกษารอบรู้ และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี
4. สภาพแวดล้อมมหาวิทยาลัยที่ดีจะต้องเป็นมหาวิทยาลัยที่มีการบริหารงานที่ดี นักศึกษาต้องเคารพกฎระเบียบของมหาวิทยาลัย
5. อาคารสถานที่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญทางด้านกายภาพ

2. การบริหารการศึกษาด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษา ซึ่งนักวิชาการ คือ เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2547) เสาวนิตย์ ชัยมุสิก(2542) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของบุคคลจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องและการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องจะส่งผลให้เกิดความผูกพันต่อหน่วยงานและภารกิจที่ตนเองมีส่วนร่วม สอดคล้องกับ ไพรินทร์ เตชะรินทร์ (2547) และ เนตินา โพธิประสระ(2541) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบ รวมทั้งวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหา รวมทั้งสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

6. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ได้ทำไว้
โดยเอกชนและรัฐบาลให้ได้ประโยชน์ได้ตลอดไป

การบูรณาการหลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรม

1. การบูรณาการการบริหารงานวิชาการ

1. การบูรณาการการบริหารงานวิชาการกับหลักพุทธธรรมพบว่า การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษามีการบูรณาการกับหลักพุทธธรรมด้านไตรสิกขาปรัตติยโชนิโชนิสมนสิการอิทธิบาท 4 และพรหมวิหาร 4 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้มีการบูรณาการกับหลักพุทธธรรมด้านไตรสิกขาชั้น 5 ปรัตติยโชนิโชนิสมนสิการภาวนา 4 อิทธิบาท 4 พละ 5 พรหมวิหาร 4

การวัดผล การประเมินผลมีการบูรณาการกับหลักพุทธธรรมด้านไตรสิกขาชั้น 5 ปรัตติยโชนิโชนิสมนสิการภาวนา 4 อิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษามีการบูรณาการกับหลักพุทธธรรมด้านไตรสิกขาชั้น 5 ปรัตติยโชนิโชนิสมนสิการภาวนา 4 อิทธิบาท 4 พละ 5 พรหมวิหาร 4

2. การบูรณาการการบริหารงานวิชาการกับหลักพุทธธรรมพบว่า การสอนแบบรูปธรรมไปหานามธรรมมีการบูรณาการกับหลักพุทธธรรมด้านอริยสัจ 4 ชั้น 5 ปฏิจ্ঞสมุปบาทสอนตามแนวทางพระพุทธเจ้า 7 ขั้นตอนสอนตามแนวทางพระพุทธเจ้า 6 ขั้นตอนจริต 6 สอนตามแนวทางพระพุทธเจ้า 5 ขั้นตอนอริยมรรค 8 สอนแบบตอบปัญหา 4 แบบ และสอนตามหลักพุทธวิธีการสอน

2. การบูรณาการการบริหารงานบุคคล

การบูรณาการการบริหารงานบุคคลกับหลักพุทธธรรมพบว่า พุทธวิธีในการวางแผนสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมด้านพระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลักการกระจายอำนาจการบริหารอธิปไตย 3 หลักการให้รางวัลลงโทษและวิธีสนทนา และพระธรรมวินัยพุทธวิธีในการจัดองค์การสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมด้านพระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลักการกระจายอำนาจการบริหารอธิปไตย 3 หลักการให้รางวัลลงโทษและวิธีสนทนา และพระธรรมวินัยพุทธวิธีในการกำกับดูแลสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมด้านพระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลักการกระจายอำนาจการบริหารอธิปไตย 3 หลักการให้รางวัลลงโทษและวิธีสนทนา และพระธรรมวินัยพุทธวิธีในการบริหารงานบุคคล สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมด้านพระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลักการกระจายอำนาจการบริหารอธิปไตย 3 หลักการให้รางวัลลงโทษและวิธีสนทนา และพระธรรมวินัยพุทธวิธีในการอำนวยการสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมด้านพระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลักการกระจายอำนาจการบริหารอธิปไตย 3 หลักการให้รางวัลลงโทษและวิธีสนทนา และพระธรรมวินัย

3. การบูรณาการการบริหารงบประมาณ

การบูรณาการการบริหารงบประมาณกับหลักพุทธธรรม พบว่า ด้านของการวางแผนการเงินหรืองบประมาณ สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ประโยชน์ 3 ระดับวิสัยทัศน์ในการบริหารการเงินที่ถูกต้อง มีกตัตตนิกรม 4 ประการ โภควิภาค 4 และสุจริต 3

ด้านการบริหารจัดการภายในสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ประโยชน์ 3 ระดับวิสัยทัศน์ในการบริหารการเงินที่ถูกต้อง มีกตัตตนิกรม 4 ประการ โภควิภาค 4 และสุจริต 3

ค้นหาและรักษางบประมาณสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ประโยชน์ 3 ระดับวิสัยทัศน์ในการบริหารการเงินที่ถูกต้อง มีกตัตตนิกรม 4 ประการ โภควิภาค 4 และสุจริต 3

ขึ้นบริหารงบประมาณสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ประโยชน์ 3 ระดับวิสัยทัศน์ในการบริหารการเงินที่ถูกต้อง มีกตัตตนิกรม 4 ประการ โภควิภาค 4 และสุจริต 3

ขึ้นจ่ายใช้งบประมาณสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ประโยชน์ 3 ระดับวิสัยทัศน์ในการบริหารการเงินที่ถูกต้อง มีกตัตตนิกรม 4 ประการ โภควิภาค 4 และสุจริต 3

4. การบูรณาการการบริหารทั่วไป

1. การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา

หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการจัดการบริหารทั่วไปตามหลักพุทธธรรมด้านการจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา ได้แก่ การจัดสภาพแวดล้อมให้ร่มรื่นเหมาะแก่การส่งเสริมการเรียนรู้แก่นักเรียน โดยอาศัยหลักพุทธธรรมด้านพละ 5 พรหมวิหาร 4 และไตรสิกขา

2. การมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษา

หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษา ได้แก่ หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 พรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้

1. การบริหารวิชาการ ต้องสามารถบูรณาการหลักพุทธธรรมในการปรับหลักสูตรตามกระบวนการไตรสิกขา และโยนิโสมนสิการและปรโตโฆสะ, อิทธิบาท 4, พละ 5 และพรหมวิหาร 4 เพื่อพัฒนางานวิชาการในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ

2. การบริหารงานบุคคล ต้องอาศัยคนที่มีความรู้ ความสามารถและคนดี บูรณาการตามหลักอริยปไตย 3 ยึดหลักพระธรรมวินัย และเพื่อพัฒนาองค์กรในสถานศึกษา

3. การบริหารงานงบประมาณ ต้องอาศัยบุคคลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญโดยตรงและบูรณาการกับหลักสุจริต 3 ในการบริหารสถานศึกษา

4. การบริหารงานทั่วไป ส่งเสริมการจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการบริหารงานและการมีส่วนร่วมบูรณาการกับหลักพรหมวิหาร 4 และอิทธิบาท 4 ในสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กมล ภูประเสริฐ. (2547). *การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: เสริมสินปริเพรส ซิสเต็ม.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2547). *คู่มือ มติใหม่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น : ผู้บริหารท้องถิ่นที่มาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เสมาธรรม.
- จันทร์านิ สงวนนาม. (2551). *ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บัณฑิตโพธิ์.
- จินตนา กิ่งแก้ว. (2548). *ความพึงพอใจของนักศึกษาต่อสภาพแวดล้อมของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาลัยเขตจันทบุรี(วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ณรงค์ สัจพันธุ์โรจน์. (2539). *การจัดทำอนุมัติและการบริหารงานงบประมาณแผ่นดินทฤษฎีและปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- บรรยง โตจินดา. (2546). *การบริหารงานบุคคล*. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2553). *การบริหารงานวิชาการ*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- ปัญญา แก้วก้อย และสุภัทร พันธุ์พัฒนกุล. (2545). *การบริหารจัดการศึกษาในรูปแบบการใช้โรงเรียนหรือเขตพื้นที่การศึกษาเป็นฐาน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานปฏิรูปการศึกษา.
- ไพฑูรย์ ศรีฟ้า. (2552). *การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียน*. <http://srithai.hypermart.net /environment.html>>01
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. (2547). *การบริหารการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ. (2550). *การบริหารงานวิชาการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธุ์. (2539). *การบัญชีต้นทุน แนวคิดและการประยุกต์เพื่อการตัดสินใจเชิงการบริหาร*. กรุงเทพฯ: สยามเดชั่นเนอรี่ซ์พพลายส.
- สมศักดิ์ บุญปู. (2558). *คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สัมภาษณ์, 10 กันยายน*.
- สมาคมนักบัญชีและตรวจสอบบัญชีรับอนุญาตแห่งประเทศไทย. (2538). *ศัพท์บัญชี*. กรุงเทพฯ: พี.เอ.ลิฟวิ่ง.
- สำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน. (2545). *แผนพัฒนาการศึกษาเอกชนฉบับที่9 (พ.ศ. 2545 – 2549)*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย. (2558). *คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สัมภาษณ์, 10*

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. (2547). หน่วยที่ 7 ปัญหาและแนวโน้มเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการศึกษา. ในประมวลสาระชุดวิชาสัมมนาปัญหาและแนวโน้มทางการบริหารการศึกษา.

นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

เสาวนิตย์ ชัยมุสิก. (2542). การบริหารโรงเรียนเป็นฐานเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา. กรุงเทพฯ: บุคพอยท์.

อรชร โพธิสุข และคณะ. (2545) เอกสารการสอนการบัญชีต้นทุนและการบัญชีเพื่อการจัดการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.